C/2024/6878

28.11.2024 г.

Становище на Европейския икономически и социален комитет

Справедлив преход за гарантиране на устойчиво бъдеще за системите на хранително-вкусовата промишленост на ЕС

(становище по собствена инициатива)

(C/2024/6878)

Докладчик: **Kerli ATS**

Съдокладчик: **Florian MARIN**

Съветник	Tomaso FERRANDO (за докладчика)
Решение на Пленарната асамблея	18.1.2024 г.
Правно основание	Член 52, параграф 2 от Правилника за дейността
Компетентна секция	„Земеделие, развитие на селските райони, околна среда“
Приемане от секцията	3.9.2024 г.
Приемане на пленарна сесия	19.9.2024 г.
Пленарна сесия №	590
Резултат от гласуването („за“/„против“/„въздържал се“)	136/0/9

1. Заключения и препоръки

1.1. ЕИСК счита, че справедливият преход в системите на хранително-вкусовата промишленост трябва да обхваща последователно социалните, екологичните и икономическите аспекти, като се възприеме цялостен, координиран и интегриран подход. Справедливият преход следва да се основава на принципите на справедливост при разпределението, признаване, участие, амбициозни цели в областта на околната среда и климата, правата на човека и „да не се пренебрегва никой“.

1.2. ЕИСК счита, че са необходими интегрирани публични политики, за да се гарантира, че в основата на справедливия преход са всички заинтересовани страни, включително дребните земеделски стопани, рибарите и работниците в областта на храните. Принципите на социална и екологична справедливост трябва да ръководят развитието на устойчиви продоволствени системи, като гарантират справедливо разпределение на разходите, ресурсите и ползите и подкрепят правото на храна и на пълноценно хранене.

1.3. ЕИСК предлага справедливостта по отношение на участието да бъде интегрирана във всички аспекти на справедливия преход на системите на хранително-вкусовата промишленост. Тази интеграция следва да гарантира провеждането на балансирани процеси на информиране и консултации, при които се отчитат реалностите на уязвимите участници по целите вериги на продуктите на хранително-вкусовата промишленост. Освен това тя следва да подчертае наличието на информация, прозрачността, образованието и преквалификацията и повишаването на квалификацията и да има за цел изграждането на капацитет на всички равнища на продоволствените системи за всички заинтересовани страни.

1.4. ЕИСК предлага справедливият преход да обхваща защитата, зачитането и упражняването на всички права на работниците, включително чрез укрепване и подкрепяне на механизми за обвързване с условия в социалната сфера, като предвидения в общата селскостопанска политика (ОСП), но също така и чрез гарантиране, че земеделските стопани генерират доходи, осигуряващ им жизнен минимум, така че да могат да предложат такива доходи и на своите работници.

1.5. За да се справи със спешната необходимост от структурна трансформация на продоволствените системи на ЕС, ЕИСК препоръчва:

— възприемане на системен подход към законодателството и управлението на продоволствените системи на ЕС, който не се ограничава до селскостопанското производство и се придържа към принципите на справедливост, разгледани по-долу;

— работа за прилагането на доходи и заплати, гарантиращи жизнен минимум, в целия ЕС, както и по хранителните вериги извън ЕС, които осигуряват храни за ЕС, и насърчаване, в съответствие с органите на държавите членки и поднационалните органи, на форми на финансова подкрепа и стабилизиране на цените, които гарантират достъпност и правото на храна за гражданите потребители;

— прилагане на политики, които улесняват достъпа до земя за новите поколения земеделски стопани и дребни производители, обръщане на процеса на концентриране на земя чрез насърчаване на справедливо разпределение на земята и привеждане на поземлените политики в съответствие с доброволните насоки на Организацията на ООН за прехрана и земеделие (ФАО) относно владението на земи ([1]);

— преодоляване на неравенствата в рамките на ОСП е от решаващо значение за справедливия преход, като се гарантира, че всички държави членки получават справедлива подкрепа, за да осигурят еднакви условия на конкуренция в селскостопанския сектор на ЕС;

— въвеждане на разпоредби за ограничаване на спекулативните сделки и финансиализацията в продоволствените системи, насърчаване на прозрачността на пазарите на хранителни стоки и създаване на финансови инструменти в подкрепа на устойчивите практики по целите продоволствени системи;

— инвестиране в научноизследователска и развойна дейност в областта на устойчивите практики и технологии, като същевременно се отчитат последиците от гледна точка на разпространението и признаването на дългогодишните форми на производство, разпространение и потребление, насърчаване на иновациите на практика и предоставяне на обучение и ресурси на земеделските стопани, предприемачите от хранителния сектор и работниците в хранителния сектор в подкрепа на възприемането на устойчиви практики;

— приемане на по-амбициозни и задължителни стандарти за устойчиви и справедливи обществени поръчки за храни и използване на обществените поръчки и продоволствените програми на ЕС като инструменти в подкрепа на справедливия преход към устойчиви от социална, икономическа и екологична гледна точка продоволствени системи;

— признаване на значението на репродуктивния труд и полагането на грижи по цялата продоволствена система, както и централното място на жените и младите хора в настоящите и бъдещите системи на хранително-вкусовата промишленост;

— подкрепа за практиките, които насърчават биологичното разнообразие и опазването на природните ресурси, и прилагане на политики, които насърчават интегрирането на екосистемните услуги в системите на хранително-вкусовата промишленост;

— създаване на фонд за справедлив преход в хранително-вкусовата промишленост в подкрепа на малките и средните предприятия в хранително-вкусовата промишленост, както и на Обсерватория за справедлив преход в областта на храните, като част от предложението за създаване на Обсерватория за справедлив преход ([2]);

— интегриране на глобална перспектива за справедливия преход на ЕС в системите на хранително-вкусовата промишленост, с която местните, регионалните, международните и световните ангажименти в областта на управлението се привеждат в съответствие с целите в областта на правата на човека, околната среда и климата, принципите на справедливост и устойчивост в световните системи на хранително-вкусовата промишленост;

— разработване на кампании за повишаване на обществената осведоменост с цел насърчаване на консумацията на местни, здравословни и устойчиво произведени храни и прилагане на образователни програми в училищата за запознаване на децата със значението на устойчивите продоволствени системи и здравословните хранителни навици.

([1]) https://www.fao.org/tenure/voluntary-guidelines/en/.

([2]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Постигане на напредък по рамката на политиката на ЕС за справедлив преход: какви мерки са необходими?“ (ОВ C, C/2024/1576, 5.3.2024 г., ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

2. **Необходимостта от цялостен и справедлив преход за системите на хранително-вкусовата промишленост на ЕС**

2.1. Продоволствените системи на ЕС са пресечна точка на многобройните предизвикателства, пред които е изправен регионът. Загубата на работни места поради променящите се модели и географски райони на производство, обедняването на семействата, хиперинфлацията, пренасочването на публичните разходи ([3]) от социалните услуги към военната област и отбраната ([4]), увеличаването на незаразните болести, свързани с по-ниските цени на нездравословните хранителни режими ([5]), изменението на климата и екстремните метеорологични явления, преминаването към нисковъглеродни икономики ([6]) и загубата на биологично разнообразие — това са само някои от социалните, екологичните и икономическите проблеми, които се преплитат с хранителните системи и в някои случаи са пряко свързани с начина, по който те функционират и са структурирани.

2.2. Въпреки че веригата на ЕС за доставки на храни показа значителна устойчивост, като беше запазен достъпът до храни в целия регион дори в такива трудни условия като пандемията от COVID-19, кризата с цените на стоките и енергията, геополитическото напрежение и кризите в областта на климата, тези събития изведоха на преден план и области на значителна уязвимост.

2.3. ЕИСК приветства продължаващите усилия за включване на съображения, свързани с продоволствените системи, както в европейските, така и в световните дискусии, като подчертава значението на прилагането на всеобхватен подход към хората, животните и екосистемите. ЕИСК обаче отбелязва спирането на законодателния процес, свързан с рамковия закон относно устойчивите продоволствени системи ([7]), и призовава бъдещата Комисия да възобнови разискването в съответствие с разгледаните в настоящото становище принципи.

2.4. Освен това ЕИСК признава необходимостта от спешна и структурна трансформация на селскостопанските и продоволствените системи на ЕС, която не се ограничава до настоящите действия и която е в съответствие с международните и европейските задължения по отношение на околната среда, климата и социалния договор. ЕИСК предлага да се положат основите на системи на хранително-вкусовата промишленост на ЕС, които да функционират в рамките на пределните възможности на планетата и социалните граници ([8]) и да са в състояние да осигурят ползи за хората, планетата и бъдещите поколения.

2.5. ЕИСК признава, че земеделските стопани, рибарите, работниците в сектора на храните, както и МСП са гръбнакът на продоволствените системи на ЕС и че те често се оказват в трудна позиция поради нарастващото неравенство в рамките на своите сектори ([9]), начина, по който публичните политики обикновено оказват регресивно въздействие, което засяга в най-голяма степен по-малките участници, както и поради ниските цени и излагането на глобална конкуренция, които увеличиха уязвимостта, страховете и гнева. В селскостопанския сектор това доведе до увеличаване на предизвикателствата, свързани с психичното здраве в различните селски региони на ЕС, като в няколко проучвания се изтъква спешната необходимост от всеобхватна подкрепа за психичното здраве ([10]).

2.6. Поради това справедливият преход следва да се основава на защитата, зачитането и упражняването на всички права на работниците. Това включва укрепване и подобряване на механизмите за обвързване с условия в социалната сфера, като например съдържащия се в ОСП, и подкрепа за прилагането му от държавите членки. Освен това е от решаващо значение земеделските стопани да получават адекватни цени за своите продукти, което от своя страна да им позволи да плащат на работниците си адекватно възнаграждение. Освен това миграционните политики и разпоредби трябва да бъдат разработени така, че да не позволяват на престъпните организации да експлоатират хора, както и да гарантират, че производителите няма да намаляват производствените разходи за сметка на правата на работниците ([11]).

([3]) https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eurogroup-says-new-fiscal-rules-will-require-public-spending-cuts/.

([4]) https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment.

([5]) Orhan R., Paric M., Czabanowska K., Lessons Learnt from the EU Response to NCDs: A Content Analysis on Building Resilient Post-COVID Health Systems (Извлечени поуки от реакцията на ЕС на незаразните болести: анализ на съдържанието за изграждане на устойчиви здравни системи след COVID-19). сп. Healthcare (Базел) 2021 г.

([6]) Становище на Европейския икономически и социален комитет — Съобщение от Комисията до Европейския парламент, до Съвета, до Европейския икономически и социален комитет и до Комитета на регионите Подсигуряване на нашето бъдеще — Целта на Европа в областта на климата за 2040 г. и нейният път към неутралност по отношение на климата до 2050 г. — изграждане на устойчиво, справедливо и просперираща общество (COM(2024) 63 final) (ОВ C, C/2024/4667, 9.8.2024 г., ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4667/oj).

([7]) https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD%2023-24/file-sustainable-eu-food-system.

([8]) Raworth, R., *Doughnut Economics* („Икономика на поничката“).

([9]) Piketty, T. Les paysans apparaissent comme la plus inégale des professions en France actuellement, Le Monde (Професията на земеделските производители понастоящем е с най-големите неравенства във Франция).

([10]) Мрежа на ЕС за ОСП, тематична група „Подкрепа за психичното здраве на земеделските стопани и селскостопанските общности“.

([11]) Human suffering in Italy's Agricultural Value Chain (Човешко страдание по веригата за създаване на стойност в селското стопанство в Италия), стр. 3—4, 2018 г.

2.7. Освен това ЕИСК признава факта, че във визията за устойчиво бъдеще трябва систематично да се разглеждат продоволствените ни системи в тяхната цялост, начинът, по който те са изградени в социален, екологичен и икономически план, както и последиците от тях. Поради това интегрираните публични политики и междусекторните интервенции следва да гарантират, че земеделските стопани, рибарите, работниците в сектора на храните, както и МСП са в центъра на вниманието, но следва винаги да бъдат включени в контекста на по-широките продоволствени системи, от които са част, заедно с другите търговски участници, потребителите, животните и екологичните процеси.

2.8. ЕИСК счита, че е от ключово значение да се определят ясни ръководни принципи, които да могат да подкрепят всички участници в продоволствените системи, създателите на политики и организациите на гражданското общество в изграждането на устойчиво бъдеще за системите на хранително-вкусовата промишленост на ЕС. ЕИСК потвърждава, че е важно към системите на хранително-вкусовата промишленост на ЕС да се приложи специален подход за осъществяване на справедливия преход, който да е вдъхновен от принципите на социалната и екологичната справедливост и да се основава на терминологията и задълженията, залегнали в международното право в областта на правата на човека и Хартата на основните права на ЕС ([12]).

2.9. Пътят за справедлив преход изисква създателите на политики да разглеждат социалните и екологичните аспекти в съответствие с контекста, да приемат съгласувани политики във всички области на политиката и да разглеждат структурни проблеми, които могат да възпрепятстват консолидирането на устойчивите продоволствени системи.

2.10. ЕИСК заявява, че един цялостен, координиран и интегриран политически подход към справедлив преход за системите на хранително-вкусовата промишленост на ЕС следва да се основава на принципите на разпределение, признаване, участие, амбициозни цели в областта на околната среда и климата, космополитна справедливост, демографски предизвикателства (като застаряването на населението и недостига на работна сила), съгласуваност и правата на човека, по-специално правото на храна и на пълноценно хранене.

3. **Справедливост при разпределението**

3.1. ЕИСК счита, че прилагането на принципа на справедливост при разпределението към прехода в хранително-вкусовата промишленост означава въвеждане на публични политики и мерки за преодоляване на настоящите и бъдещите неравенства в рамките на продоволствените системи, като същевременно се укрепват трудовите права, гарантират се здравословни и достъпни хранителни режими за всички, засилва се ефикасността и конкурентоспособността на операторите и се насърчава хуманното отношение към животните. В основата на принципа е признаването, че преходът неизбежно ще изисква ресурси, но че те следва да бъдат осигурени чрез прилагането на прогресивни мерки и че разходите и ползите, произтичащи от бъдещите политики и политически решения, следва да бъдат разпределени справедливо.

3.2. ЕИСК признава значението на това ЕС да направлява държавите членки при прилагането на подходящи политики, които могат да обърнат процеса на ускоряване на концентрацията на земя ([13]) и които осигуряват достъп до земя за новите поколения земеделски стопани и дребни производители. ЕИСК подкрепя Европейския парламент, който в доклад по собствена инициатива от 2017 г. потвърди основното право на достъп до земя и се застъпи за привеждане на европейските поземлени политики в съответствие с Доброволните насоки относно отговорното управление на правото на владение на земя, определени от Комитета по световната продоволствена сигурност.

3.3. Публичната подкрепа трябва да върви ръка за ръка с признаването на факта, че продоволствените системи на ЕС разполагат с ресурси, но те са неравномерно и неравностойно разпределени. От фермата до трапезата контролът и извличането на финансови ресурси ([14]) от страна на многонационалните хранителни корпорации и световния финансов сектор оказват значително въздействие върху веригите на доставки, като отклоняват значителни печалби от първичните производители и работниците по цялата верига и насърчават продоволствени системи, които отдават приоритет на финансовата възвръщаемост пред съобразяването с пределните възможности на планетата и хората. Това води до минимална възвръщаемост за малките и средните земеделски стопани и работниците в хранителната промишленост, но също така оказва въздействие върху цените и изостря въпроса за достъпността на храните, особено сред хората, на които се крепят продоволствените системи на ЕС ([15]).

([12]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Постигане на напредък по рамката на политиката на ЕС за справедлив преход: какви мерки са необходими?“ (ОВ C, C/2024/1576, 5.3.2024 г., ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj); Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Преход към по-устойчиво европейско бъдеще — стратегия за 2050 г.“ (ОВ C 81, 2.3.2018 г., стр. 44) и Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Никой не бива да бъде изоставен при изпълнението на Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие“ (ОВ C 47, 11.2.2020 г., стр. 30).

([13]) По данни на Евростат концентрацията на земя в ЕС се променя, тъй като „в относително краткия период между 2005 г. и 2020 г. броят на земеделските стопанства в ЕС е намалял с около 37 %. Това съответства на загуба на 5,3 милиона стопанства в държавите членки, по-голямата част от които (около 87 %) са малки стопанства с площ под 5 хектара“.

([14]) Приватизация на стойността, произвеждана в рамките на продоволствения сектор.

([15]) Част от справедливия преход следва да бъде осигуряването на повече прозрачност и информация по отношение на структурата на продоволствените системи на ЕС. В документ на ОИСР от 2021 г. „Concentration and market power in the food chain“ („Концентрация и пазарна мощ във веригата за доставки на храни“) се цитира проучването от 2014 г. на Европейската комисия, „Борба с нелоялните търговски практики във веригата за доставки на храни между предприятия“, COM(2014) 472 final.

3.4. ЕИСК призовава институциите на ЕС и държавите членки да възприемат принципите на справедливост при разпределението, за да се справят преди всичко със спекулативните сделки и финансиализацията като основни начини за извличане на ресурси от продоволствените системи в ущърб на потребителите, производителите, работниците и устойчивостта на околната среда ([16]). ЕС и неговите държави членки следва да намерят решение за справяне със спекулативните практики с хранителни стоки и други форми на финансиализация и инвестиционни практики, прилагани от участници от ЕС, които не са в съответствие с неговите принципи, с правата на човека и с международните задължения на Съюза и неговите държави членки. Освен това ЕС следва да укрепи и насърчава инициативи за пряк достъп до пазара, като например подкрепа за селскостопанските кооперации и директните продажби на потребителите, за да се помогне на земеделските стопани да постигнат доход, гарантиращ жизнен минимум ([17]), и да се намалят разходите за посредничество.

3.5. ЕИСК счита, че преодоляването на неравенствата в рамките на ОСП е от решаващо значение за гарантирането на справедлив преход. Важно е да се осигури справедлива подкрепа за всички държави членки, с цел да се гарантират еднакви условия на конкуренция в селскостопанския сектор на ЕС.

3.6. Трябва да се обърне внимание на високите нива на концентрация в рамките на продоволствените системи на ЕС, което води до неравностойни възможности при договаряне и неравномерно разпределение на ресурсите. Съществува риск политическите решения като новите насоки за хоризонталните споразумения да благоприятстват координацията между олигополните предприятия, вместо да разгледат въпроси, свързани с настоящата концентрация. Концентрацията на равнището на селскостопанските суровини, геномния материал, земята, преработката и дистрибуцията следва да бъде приоритет за Европейската комисия.

3.7. Например световният пазар на торове на стойност 200 млрд. щатски долара е доминиран от няколко дружества, които контролират над 30 % от производството на азотни торове. Тяхната пазарна мощ им позволява да влияят върху цените и да увеличават печалбите, като прехвърлят нарастващите разходи върху потребителите. Извън Европа през 2021 г. и 2022 г. държавите от Г-20 са изразходвали 21,8 млрд. щатски долара повече за внос на торове, отколкото през 2020 г., а в същия период се очаква водещите дружества за торове да реализират печалби от близо 84 млрд. щатски долара ([18]). От този пример, както и от концентрацията на равнището на семената и селскостопанските технологии, ясно проличава спешната необходимост от публични политики на ЕС, които да насърчават намаляването на зависимостта на земеделските стопани от тези суровини, и от подходяща публична финансова подкрепа за преминаване към по-устойчиви форми на производство ([19]).

Институциите на ЕС отдавна признават, че концентрацията на мощ между фермата и трапезата играе роля за неравномерното разпределение на икономическата стойност, която се произвежда в рамките на продоволствените системи, и за маргинализацията на първичните производители ([20]). Според Европейската комисия „ако над 95 % от участниците в хранително-вкусовата промишленост и търговията на дребно са микро- или малки предприятия, на пазара преобладават малък брой големи предприятия, действащи като купувачи“ ([21]). В по-подробно проучване от 2021 г. на Съвместния изследователски център на Европейската комисия относно пазарната мощ в хранително-вкусовата промишленост в избрани държави ([22]) се подчертава напрежението между факта, че „по-малките предприятия доминират в секторите на производството, търговията на едро и търговията на дребно по отношение на техния дял от общия брой на предприятията“, а „големите предприятия доминират във всеки от трите сектора по отношение на техния дял от общия оборот“ ([23]). Според документите на ЕС и възгледите, изразени в рамките на ЕИСК, особено внимание изглежда заслужават производството и търговията на едро предвид тяхното равнище на концентрация. Това може да има последици за цялата хранителна верига и за разпределението на приходите и възможностите, тъй като предприятията, злоупотребяващи с господстващото си положение на пазара, могат да засегнат не само цената и количеството на търгуваните стоки, но и различни аспекти на договорните условия, уреждащи техните отношения.

([16]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Кризата с цените на храните: ролята на спекулациите и конкретни предложения за действия в контекста на войната в Украйна“ (ОВ C 100, 16.3.2023 г., стр. 51).

([17]) https://www.weforum.org/agenda/2024/04/ilo-living-wage-explained/.

([18]) Институт за селско стопанство и търговска политика, Fertiliser Crisis Cost G20 Almost USD 22 Billion While Fertiliser Companies Set to Make a USD 84 Billion in Profits (Кризата с торовете струва на Г-20 почти 22 млрд. щатски долара, докато предприятията за торове ще реализират печалби от 84 млрд. щатски долара).

([19]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Продоволствена сигурност и устойчиви продоволствени системи“ (ОВ C 194, 12.5.2022 г., стр. 72).

([20]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Продоволствена сигурност и устойчиви продоволствени системи“ (ОВ C 194, 12.5.2022 г., стр. 72).

([21]) Комисията на ЕС представя доклад относно прилагането на правилата на ЕС срещу нелоялните търговски практики във веригата за доставки на храни, 23 април 2024 г., https://agriculture.ec.europa.eu/news/commission-delivers-report-implementation-eu-rules-against-unfair-trading-practices-food-supply-2024-04-23_en.

([22]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen and Pavel Ciaian, Market Power in Food Industry in Selected Member States (Пазарна мощ в хранителната промишленост в избрани държави членки), Европейски съюз: JRC, 2021 г.

([23]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen and Pavel Ciaian, Market Power in Food Industry in Selected Member States (Пазарна мощ в хранителната промишленост в избрани държави членки), Европейски съюз: JRC, 2021 г.

3.8. Справедливост при разпределението би означавало разходите за прехода да се поемат от онези, които са се възползвали в най-голяма степен и които разполагат с най-много ресурси. Подобно на енергийния сектор, справедливият продоволствен преход в системите на хранително-вкусовата промишленост следва да бъде подкрепен от публичен фонд; той обаче следва да се финансира от данъци, събирани от допълнителните печалби от продажби на храни, спекулативните практики и компенсациите за социални и екологични външни ефекти ([24]). Той следва да бъде предназначен за малките и средните земеделски стопани, да подпомага капацитета за производство и разпространение, обмена на знания и иновации, свързани със земеделските стопани, да подкрепя подходящи и достойни условия на труд, както и социална закрила и постигането на целите на ЕС в областта на околната среда и климата.

3.9. Справянето с прекомерната концентрация и дисбалансите на силите трябва да бъде ключова цел на справедливия преход. Това може да се постигне от ЕС и националните органи чрез укрепване на начина, по който държавите членки прилагат Директивата относно нелоялните търговски практики (НТП), насърчаване на разпространението на най-добрите законодателни практики сред държавите членки ([25]), справяне с по-голямата мощ за преговаряне чрез практики на правото в областта на конкуренцията ([26]) и чрез адаптиране на правилата на ЕС и националните правила за обществените поръчки. Обществените поръчки следва да се използват като инструмент на политиката за преследване на множество екологични, здравни и социално-икономически цели ([27]), които са в съответствие с принципите на справедливия преход и създаването на устойчиви продоволствени системи. В този контекст справедливостта при разпределението ще изисква да се обърне специално внимание на използването на обществени поръчки, за да се улесни достъпът на по-малките производители и на производителите, които прилагат най-високите стандарти по отношение на екологичните, трудовите и животновъдните практики.

3.10. Справедливостта при разпределението изисква публичната администрация да стане активен участник в местните продоволствени системи, за да могат обществените столове да предоставят здравословна, питателна, съобразена с културата храна без разхищение, както и за да се гарантира, че тези услуги, особено що се отнася до столовете в обществените училища, са общодостъпни и подходящо финансирани. ЕИСК призовава ЕС да ускори приемането на по-амбициозни и задължителни стандарти за устойчиви и справедливи обществени поръчки за храни, както се обсъждаше по време на изготвянето на рамковия закон за устойчивите продоволствени системи. Освен това ЕИСК подчертава, че столовете в обществените училища са пресечна точка кръстопътя на правото на образование, правото на храна и справедливия преход към устойчиви продоволствени системи ([28]). Поради тази причина следва да им се даде приоритет от всички държави членки и да получат подкрепа от ЕС чрез засилване и разширяване на съществуващата схема за предлагане на плодове, зеленчуци и мляко в училищата, която от своя страна следва да бъде в съответствие с принципите на справедливостта.

3.11. ЕИСК признава, че всяка дискусия относно справедливия преход в областта на храните трябва да отчита сложната взаимозависимост между благосъстоянието на хората и животните в рамките на продоволствената система, да възприеме подход „Едно здраве“ ([29]) и да се основава на цялостно разглеждане на хуманното отношение към животните. Поради това призоваваме за укрепване на настоящите регулаторни рамки с цел подобряване на стандартите за хуманно отношение към животните, отстояване на етичните принципи и търсене на отговорност от онези, които не ги спазват. Освен това е от решаващо значение да се включат гледните точки и опитът на земеделските стопани, които играят жизненоважна роля за придържането към хуманно отношение към животните на място ([30]).

3.12. Също така справедливостта при разпределението следва да направлява въвеждането и насърчаването на технологични иновации на всяко равнище на нашите продоволствени системи. ЕИСК призовава институциите на ЕС и държавите членки да направят оценка на въвеждането на иновации чрез принципите на справедливия преход и на предпазните мерки, за да се гарантира, че те не задълбочават съществуващите неравенства, концентрации и неравномерно разпределение на стойността и възможностите, както и че не пренебрегват никого.

([24]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Кризата с цените на храните: ролята на спекулациите и конкретни предложения за действия в контекста на войната в Украйна“ (ОВ C 100, 16.3.2023 г., стр. 51).

([25]) Европейска комисия, Прилагане на забраната на нелоялните търговски практики за укрепване на позицията на земеделските стопани и операторите във веригата за доставки на селскостопански и хранителни продукти — актуално състояние, SWD 2004 (106).

([26]) Lianos I. и Lombardi C., Superior Bargaining Power and the Global Food Value Chain: The Wuthering Heights of Holistic Competition Law? (По-голяма мощ за преговаряне и глобалната верига за създаване на стойност в областта на храните: Брулени хълмове на холистичното право в областта на конкуренцията?, Серия научни доклади на CLES, ISBN 978-1-910801-08-6.

([27]) M. Stein, M. Mariani, R. Caranta и Y. Polychronakis, Sustainable Food Procurement (Устойчиво снабдяване с храни), Routledge, 2024 г.

([28]) T. Ferrando, From Marginalization to integration: universal, free and sustainable meals in Italian school canteens as an expression of the right to education and the right to food (От маргинализация към интеграция: универсално, безплатно и устойчиво хранене в италианските училищни столове като израз на правото на образование и правото на храна).

([29]) ФАО (2020 г.), „One Health“ („Едно здраве“).

([30]) Становище на Европейския икономически и социален комитет — Предложение за регламент на Европейския парламент и на Съвета относно защитата на животните по време на транспортиране и свързаните с това операции, за изменение на Регламент (ЕО) № 1255/97 на Съвета и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1/2005 на Съвета (COM(2023) 770 final – 2023/0448 (COD)) (ОВ C, C/2024/4670, 9.8.2024 г., ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4670/oj).

4. **Признаване и справедливост по отношение на участието**

4.1. ЕИСК признава сложността на продоволствените системи на ЕС, като подчертава необходимостта от приобщаващи и справедливи процеси на вземане на решения, които да ангажират всички заинтересовани страни — земеделски стопани, потребители, създатели на политики и представляващи продоволствения сектор организации — в оформянето на продоволствените системи. ЕИСК отчита, че в ЕС има повече от една продоволствени системи, въпреки че промишлената продоволствена система увеличава присъствието си. Въпреки това ЕС все още се характеризира с различни начини на организация на системите на хранително-вкусовата промишленост, като ЕИСК вече призова за още по-голяма диверсификация на продоволствените системи на ЕС във всичките им аспекти ([31]). По-специално съществуват продоволствени системи, които са структурирани около сътрудничеството и солидарността и които насърчават постигането на социално и екологично справедливи цели, като същевременно гарантират справедливо възнаграждение за всички участници по веригата за доставки на храни.

4.2. ЕИСК подчертава необходимостта от повишаване на признаването и оценяването на местните здравословни продукти, като се изгради доверието и идентичността, които са от решаващо значение за културното наследство, и се укрепят отношенията между производителите и потребителите. В този смисъл публичните органи следва да обърнат специално внимание на проявленията на солидарната икономика, обществото на благосъстоянието, подкрепяните от общността селскостопански схеми, работническите и потребителските кооперации, инфраструктурата в селските/градските райони и инициативите за развитие на селските райони, които създават възможности за заетост и подобряват стандарта на живот ([32]), и да ги подкрепят активно. Приемането на политически рамки, които насърчават и увеличават устойчивите форми на селско стопанство като агроекологията и биологичното земеделие, е от жизненоважно значение за устойчивите и справедливи системи на хранително-вкусовата промишленост, за смекчаването на изменението на климата и адаптирането към него ([33]), както и за постигането на продоволствена сигурност за всички ([34]).

4.3. ЕИСК признава различията в степента на видимост и влияние в различните избирателни райони, което изисква проактивни мерки за преодоляване на пропуските в определянето на пътищата, политиките и бъдещите действия. ЕИСК настоятелно призовава институциите на ЕС и държавите членки да дадат по-голяма гласност на тези, които често не са чувани, и да вземат предвид междупоколенческите аспекти и правата на бъдещите поколения. Ключова роля играят младите хора, жените в продоволствените системи, сезонните работници и работниците мигранти, работещите през платформи и работниците с несигурна заетост, жените земеделски стопани и лицата, полагащи неплатени грижи и репродуктивен труд. Освен това възрастните хора, мигрантите, хората с ограничени финансови ресурси и младите хора са особено уязвими по отношение на продоволствена бедност и несигурност, особено по време на икономически кризи. Тези специфични условия трябва да се отчитат в една всеобхватна стратегия за здравословно бъдеще и справедливи от социална и екологична гледна точка продоволствени системи. Тази стратегия следва да включва подходящи образователни програми и универсални, безплатни, здравословни, социално справедливи и устойчиви услуги в училищните столове.

4.4. От решаващо значение за ускоряването на справедливия преход на системите на хранително-вкусовата промишленост е да се промени начинът, по който се генерират, замислят и разпространяват знанията. Тази промяна следва да даде приоритет на създаването на отворени и достъпни мрежи от знания, които подпомагат устойчивите практики и иновации в рамките на продоволствените системи, особено в полза на участниците в системите на хранително-вкусовата промишленост. Необходимо е да се преразгледа настоящата рамка за интелектуална собственост, особено по отношение на семената и растенията, и в случаите, когато иновациите се финансират с публични средства.

4.5. ЕИСК признава, че са отправени многобройни призиви за въвеждане и нормализиране на нови форми на биотехнологии, генетично модифицирани организми и нови геномни техники. Въпреки това принципите на признаване и участие, заедно със справедливостта при разпределението, следва да бъдат взети предвид и да се отдаде дължимото на наличието на множество други решения, които дребните земеделски стопани и общности предлагат за устойчиво производство на храни и които могат да бъдат дискредитирани и изоставени, в случай че тези технологични решения се окажат „магическа формула“ за бъдещето на системите на хранително-вкусовата промишленост на ЕС.

4.6. Що се отнася до справедливостта по отношение на участието, ЕИСК отдавна се застъпва за възприемане на подход, обхващащ цялото общество, включително повече инструменти за участие, за да се гарантира, че гражданското общество може да се включи по-активно в процеса на вземане на решения относно устойчивостта. Това съвместно изграждане може да бъде постигнато чрез Европейски съвет по продоволствена политика, чието създаване ЕИСК силно насърчава ([35]), и чрез поощряване на създаването на местни, регионални и национални съвети по продоволствена политика, които да представляват многообразието от гласове и да предоставят специални платформи на тези, които се чуват най-малко.

([31]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Продоволствена сигурност и устойчиви продоволствени системи“ (ОВ C 194, 12.5.2022 г., стр. 72).

([32]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Към цялостна стратегия за устойчиво развитие на селските и градските райони“ (ОВ C 105, 4.3.2022 г., стр. 49); Становище на Европейския икономически и социален комитет относно енергийния и цифровият преход на селските райони (ОВ C 486, 21.12.2022 г., стр. 59).

([33]) МКИК, Food Security (Продоволствена сигурност), Специален доклад относно изменението на климата и земята, МКИК, 2023 г.

([34]) HLPE, Food Security and Nutrition. Building a Global Narrative Towards 2030, FAO, Rome, 2020 (Експертна група на високо равнище, Продоволствена сигурност и хранене: Създаване на глобално послание за 2030 г., ФАО, Рим, 2020 г.).

([35]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Продоволствена сигурност и устойчиви продоволствени системи“ (ОВ C 194, 12.5.2022 г., стр. 72).

4.7. Справедливостта по отношение на участието трябва да върви ръка за ръка с въвеждането на регулаторни, политически и контролни пространства, които да обхващат различните области, свързани с продоволствените системи на ЕС. Значителен напредък в тази посока би се получил със създаването на Обсерваторията за справедлив преход ([36]) за продоволствените системи на ЕС, по модела на съществуващата Обсерватория за селските райони ([37]), както и нова ГД „Храни“ с междусекторни правомощия.

4.8. ЕИСК признава опита на Комисията да започне диалог относно селското стопанство, но счита, че тези усилия следва да се полагат, за да се излезе извън рамките на селското стопанство и да се създаде истинска и ефективна рамка за диалог, която да гарантира балансиран процес на информиране и консултиране, който да отчита реалността на уязвимите участници по целите вериги на продуктите на хранително-вкусовата промишленост. Наред с това ЕИСК подчертава необходимостта от консолидиране на социалния диалог и колективното договаряне, по-специално чрез засилване на ролята на синдикалните организации, за да могат те да допринесат както за гарантиране на представителството, така и за осигуряване на достойни условия на труд за всички работници в системите на хранително-вкусовата промишленост.

4.9. Справедливостта по отношение на участието ще изисква наличието на информация, прозрачност и образование, особено за гражданите и потребителите, отчетност на публичните и частните участници и изграждане на капацитет на всички равнища на продоволствените системи и за всички техни заинтересовани страни. Във връзка с това ЕИСК подчертава, че е важно да се инвестира в развитието на умения, включително инициативи за повишаване на квалификацията и преквалификация, като ключови елементи на развитието на работната сила. Необходим е нов подход за насърчаване на общественото приемане на процеса на трансформация, наред с гарантиране на социална предвидимост и социална закрила за земеделските стопани и работниците в хранително-вкусовата промишленост. Следва да се положат значителни усилия, за да се гарантира, че гражданите имат достъп до продоволствена среда, в която има информация за различни устойчиви и справедливи храни, които са налични и достъпни; това изисква политики, които не се ограничават до етикетирането на предната и задната страна на опаковката, а се осигуряват подходящи образователни програми и финансиране.

5. **Космополитна справедливост, съгласуваност и права на човека**

5.1. ЕС е един от най-големите вносители на селскостопански хранителни продукти и един от най-големите износители. Космополитната справедливост изисква ЕС да се стреми към преход, който е справедлив не само за него, но и за всички държави и партньори, които ще бъдат засегнати от всеки избор, направен на равнището на ЕС и от държавите членки. Този принцип е залегнал в Договорите, в изискването за съгласуваност на политиките за развитие, но освен това произтича от присъединяването на ЕС към международни споразумения в областта на правата на човека, околната среда и климата.

5.2. В основата на космополитния справедлив преход е наложително да се направи преоценка на търговските и инвестиционните споразумения, като се гарантира, че ЕС допринася за успешното изграждане на справедливи, равноправни и устойчиви продоволствени системи в целия свят, по-специално в южното полукълбо. Съгласуваните усилия следва да отчитат високите производствени стандарти и свързаните с тях разходи, поемани от земеделските стопани в ЕС, които допринасят за конкурентоспособността на производството на ЕС в рамките на единния пазар. Същевременно следва да се разгледа и ролята на ОСП за подпомагане на земеделските стопани в ЕС и конкурентоспособността на някои продукти от ЕС в трети държави ([38]). Необходимо е цялостно прилагане на Директивата относно НТП по отношение на нелоялните практики, на които са подложени участниците в хранителната промишленост извън ЕС, както и цялостен преглед на ОСП, който отчита глобалните перспективи.

5.3. ЕИСК заявява, че европейската търговска политика следва активно да въплъщава и насърчава ценностите на Хартата на основните права на Европейския съюз, неговите ангажименти по отношение на правата на човека и международните задължения в областта на околната среда, климата и биологичното разнообразие, поети от държавите членки. Това означава, че търговската политика на ЕС следва да поощрява изграждането на справедливи, етични и демократични продоволствени системи, които се отклоняват от преобладаващата идеология за свободна търговия на ниски цени и силно конкурентни стокови пазари, която се оспорва от производителите както в ЕС, така и извън него.

5.4. ЕИСК признава, че ЕС провежда политика на „отворена стратегическа автономност“, която използва уникалната му позиция за определяне на световни стандарти. Чрез установяването на високи референтни показатели за качество, безопасност и устойчивост на храните, ЕС със сигурност може да укрепи единния си пазар, но и да насърчава ценностите, свързани с околната среда и правата на човека, по своите вериги за доставки. ЕИСК обаче посочва, че принципите на справедливост следва да се прилагат в еднаква степен във всички решения относно дипломацията в областта на търговията и климата.

([36]) Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Постигане на напредък по рамката на политиката на ЕС за справедлив преход: какви мерки са необходими?“ (ОВ C, C/2024/1576, 5.3.2024 г., ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

([37]) Обсерватория за селските райони.

([38]) https://gret.org/publication/pac-quelle-coherence-avec-le-developpement-des-agricultures-paysannes-du-sud/.

5.5. ЕИСК приканва Европейската комисия да гарантира, че в подкрепа на приемането на търговски мерки винаги се прави анализ на социално-икономическото им въздействие върху хората и регионите извън ЕС и че при приемането на стандарти, граници, данъчно облагане или други форми на едностранни търговски мерки се отчитат достатъчно местните гласове, региони и гледни точки.

5.6. Също така ЕИСК подчертава факта, че за справедливия преход би било необходимо ЕС да признае историческата си отговорност за насърчаване на интеграцията на държави извън ЕС в световните вериги за доставки на храни чрез споразумения за икономическо партньорство, споразумения за свободна търговия, двустранни инвестиционни договори и позициите, приети на многостранно равнище. Освен това ЕС следва да носи отговорност за приемането на подходящи политики за развитие и сътрудничество, които могат да компенсират отрицателните последици от едностранните мерки, като същевременно улесняват консолидирането на регионалните, справедливи и устойчиви продоволствени системи на цялата планета.

5.7. ЕИСК приветства разработването на стратегически интегрирана и глобална перспектива за справедлив преход на ЕС в системите на хранително-вкусовата промишленост, с която местните, регионалните, международните и световните ангажименти в областта на управлението се привеждат в съответствие с целите в областта на правата на човека, околната среда и климата, както и с принципите на справедливост и устойчивост в световните продоволствени системи. Това може да се основава на:

— застъпничество за продоволствена независимост и регионални продоволствени системи, като се гарантира, че политиките на ЕС не оказват отрицателно въздействие;

— насърчаване на ратифицирането и прилагането на Декларацията на ООН за правата на селяните и други хора, работещи в селските райони;

— насърчаване на ратифицирането и прилагането на Доброволните насоки на ФАО относно правото на владение на земя.

6. **Инвестиции в справедливия преход**

6.1. Като се има предвид асиметричната тежест, справедливият преход трябва да се разглежда като инвестиционна политика и като преход, който подкрепя екосъобразните инвестиции и изисква съгласуваност между различните източници на финансиране, включително ОСП и ЕСФ. Бюджетът на ОСП има своите ограничения като единствен източник на подпомагане за амбициозните задачи, определени за постигането на целите в областта на климата. Поради това е от съществено значение да се разгледат начини за финансиране извън рамките на фондовете на ОСП, за да се гарантира устойчиво производство на селскостопански хранителни продукти.

6.2. ЕИСК предлага да се създаде фонд за справедлив преход в хранително-вкусовата промишленост, насочен към дребните участници, осъществяващи дейност в хранително-вкусовата промишленост, публично-частните партньорства, компетентностите и условията на труд, като в основата на критериите за допустимост са младите хора, жените, правата на човека и устойчивите практики и се използва подход, който включва финансиране на цялата верига, а не само на част от нея. Трябва да се предоставят и средства за улесняване на консолидирането и разпространението на МСП в продоволствената система с цел насърчаване на справедливи, достъпни, къси и устойчиви хранителни вериги.

6.3. Успоредно със създаването на фонд следва да се въведат фискални стимули като намалена ставка на ДДС, за да се насърчи дребномащабното и устойчиво производство на селскостопански хранителни продукти, наред с други форми на публична подкрепа за здравословни и устойчиви схеми на производителите и потребителите, като например колективите за социална сигурност за прехрана (Sécurité Sociale de l'Alimentation). ЕИСК подчертава значението на бъдещата ОСП като отправна точка за справедливия преход.

Брюксел, 19 септември 2024 г.

Председател
на Европейския икономически и социален комитет
Oliver RÖPKE